

Iren Hansen

**Stab-støtte funksjonene til de norske
styrkene i Afghanistan**

**3SK 900 Prosjektoppgave
Krisehandtering
2012**

Sammendrag

Alle soldater som tjenestegjør for Norge i Afghanistan gjør en uvurderlig jobb for å utføre sitt oppdrag på best mulig måte. Derimot er det ikke alle soldatene som får like stor oppmerksomhet, og også kanskje annerkjennelse, for den jobben man utfører for det norske forvaret i Afghanistan. Det er den gruppen denne oppgaven vil se nærmere på; Stab-støtte funksjonene. Det er en stor gruppe soldater som utfører disse oppgavene og de er helt avgjørende for at hele maskineri skal gå rundt på best mulig måte. De opererer noe i bakgrunnen, synes nok ikke så ofte i mediebildet og har et oppdrag som kanskje for mange virker å være ganske så ”trygt”.

Hvordan sikkerhetssituasjonen er for denne gruppen soldater og hvordan sikkerhetskulturen oppleves for disse, vil denne besvarelsen se nærmere på. Hvordan hverdagslivet i en leier i Afghanistan fortoner seg, og hvordan soldatene lever der for å fungere best mulig, blir sett på. Alle små og store tiltak som blir gitt før og under oppholdet i Afghanistan er med på å sette soldatenes liv og sikkerhet i sentrum.

Kaptein Hans-Petter Aamodt har latt seg intervjuet om sine to perioder han har vært på oppdrag i Afghanistan. Han gir et godt innblikk i hvordan det er å være soldat i stab-støtte funksjonene. De er alle stolte soldater som er stolte av å være på oppdrag for Norge i Afghanistan. En stor takk til han for deltakelsen.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	2
Innholdsfortegnelse.....	3
Innledning	4
Introduksjon.....	6
Intervju.....	7
Empiri og analyse	8
Før avreise til Afghanistan	8
Under oppholdet i Afghanistan	11
Etter oppholdet i Afghanistan.....	15
Teori	16
Komplekse kriser.....	16
Failed state	17
Code of Conduct.....	19
Winning hearts and minds.....	20
Konklusjon	21
Litteraturliste og kildehenvisninger	23

Innledning

Etter terrorangrepene mot USA i 2001 var en hel verden rystet og sjokkert over omfanget og gjennomføringen av disse grusomhetene. Kort tid etter ble det klart at det var terrornettverket Al Qaida som stod bak terrorangrepene. Det var velkjent og godt dokumentert at Al Qaida og lederen Osama bin Laden opererte i Afghanistan. Taliban-regimet som da styrte Afghanistan lot Al Qaida fritt operere i landet. Etter et vedtak i FNs sikkerhetsråd sent 2001 ble det gitt mandat til en invasjon av Afghanistan med den hensikt å jage ettersøkte Al Qaida-medlemmer.

Norge er en del av disse internasjonale styrkene som i dag er i Afghanistan.

International Security Assistance Force, ISAF, er det offisielle navnet på disse styrkene som i dag er i operasjoner i Afghanistan. I dag er de norske styrkene i hovedsak fordelt på to områder i Afghanistan; Mazar-e Sharif og Maymaneh. I Maymaneh finner man den norske PRT-styrken. PRT, Provincial Reconstruction Team, er en stabiliseringsstyrke som har til hensikt å være til støtte for det internasjonale samfunnet som er involvert i Afghanistan og den afghanske regjeringen, for å spre deres innflytelse ut i provinsene.

Gjennom ulike medier har man opp gjennom årene både kunnet se, lese og ta del i noe av det de norske styrkene foretar seg i Afghanistan. Det man da har lest og sett har i stor grad vært om og fra den delen av de norske styrkene som er i direkte kamphandlinger med opprørere. De som er i det man kan kalle ytterste front. Dette er selvsagt risikofylte operasjoner, og på mange måter både fascinerende og spennende å følge. Vi har fått se en del av hverdagen til de mest operative styrkene i Afghanistan.

Den delen av de norske styrkene i Afghanistan det derimot ikke skrives eller vises noe særlig om, er den delen av styrkene som arbeider med de bakenforliggende oppgavene og funksjonene. Det man kan kalle back-office funksjonene, også kalt stab-støtte funksjonene.

I denne prosjektoppgaven vil det først og fremst bli sett på denne gruppens tilstedeværelse i Afghanistan. Den vil bli sett på i lys av fire delelementer:

- *Hvordan er opplæringen og bevisstgjøringen for denne delen av de norske styrkene.*
- *Hvordan oppholdet i Afghanistan fortøner seg for disse styrkene.*
- *Situasjonsforståelsen for oppgavene/funksjonene til denne delen av styrkene.*
- *Hvordan disse blir tatt hånd om underveis i oppholdet og ved hjemkomst.*

Alle fire emnene er svært omfattende. Som en avgrensning i analysen av disse ulike problemstillingene, vil alle fire bli belyst utfra en felles hovedproblemstilling;

- *sikkerhetskultur*

Den empiriske analysen i oppgaven vil i stor grad være basert på et intervju med en representant fra Forsvaret som har denne type erfaring fra tjeneste i Afghanistan.

Intervjuobjektet har tjenestegjort i landet i to perioder, fra to ulike tidsperioder og to ulike lokasjoner i Afghanistan. Hele intervjuet med spørsmål og problemstillinger vil i sin helhet bli vist i oppgaven, mens svarene vil bli brukt under de forskjellige analysene.

Det vil også bli gjort rede for helt sentrale begreper som norske styrker i internasjonal tjeneste vil måtte forholde seg til. Dette gjelder også for tilstedeværelsen for de norske styrkene i Afghanistan. Begrepene det særlig vil bli sett nærmere på er:

- *Komplekse kriser*
- *Failed State*
- *Code of Conduct*
- *Winning hearts and minds*

Introduksjon

Som nevnt i innledningen vil denne besvarelsen se på de soldatene som tjenestegjør i Afghanistan som arbeider med de bakenforliggende oppgavene; stab-støtte funksjonene. Dette vil bli sett på og analysert utifra de fire elementene som der er nevnt, med sikkerhetskultur som hovedproblemstilling:

- *Hvordan er opplæringen og bevisstgjøringen for denne delen av de norske styrkene.*
- *Hvordan oppholdet i Afghanistan fortøner seg for disse styrkene.*
- *Situasjonsforståelsen for oppgavene/funksjonene til denne delen av styrkene.*
- *Hvordan disse blir tatt hånd om underveis i oppholdet og ved hjemkomst.*

Den empiriske delen av analysen er basert på intervju av kaptein Hans-Petter Aamodt som har tjenestegjort i Afghanistan i to perioder. Den første perioden var seks måneder fra juni til desember 2009, og den andre perioden var seks måneder fra januar til juli i 2011. Han tjenestegjorde i den norske leieren i Maymaneh i 2009, og i Mazar-e Sharif i 2011.

Kaptein Hans-Petter Aamodt var som nevnt ovenfor ved Forsvarets avdeling i Maymaneh den første perioden han tjenestegjorde i Afghanistan i 2009. Der arbeidet han i Provincial Reconstruction Team, PRT, i dens støttefunksjon. Der arbeidet han som økonomibefal. Hans andre periode i Afghanistan i 2011 var i Mazar-e Sharif. Der har det norske Forsvaret to avdelinger som arbeider med stab-støtte funksjoner. Det ene er National Support Element, forkortet NSE, som er den største støttefunksjonen. Denne fungerer som er nasjonalt støtteelement. NSE har som hovedfunksjon å arbeide med logistikkstøtte, godsforflytning, materiellforvaltning og lignende internt i Afghanistan.

Den andre avdelingen er National Contingent Command, forkortet NCC. Dette er ledelsen av det norske styrkebidraget. NCC skal være Forsvarets operative hovedkvarter sine representanter i Afghanistan. Som eksempel på deres arbeidsoppgaver er ledelse, økonomi og personal. Kaptein Hans-Petter Aamodt arbeidet i NCC under oppholdet i Mazar-e Sharif i 2011.

På neste side følger spørsmålene til intervjuet med kaptein Hans-Petter Aamodt. Svarene fra dette intervjuet vil komme under drøftingen og analysen av de ulike temaene.

Intervju

1. Sett i lys av *sikkerhetskultur*, hvordan mener du opplæringen og bevisstgjøringen av dere i stab-støtte funksjonene i det norske Forsvaret er, før avreisen til Afghanistan?
2. Kan du gi et eksempel på ovennevnte som gir et godt og tydelig bilde av dette.
3. Hvordan vil du beskrive oppholdet i Afghanistan for dere i denne gruppen? Hvordan fortøner det seg, og hvilken oppfølging får dere underveis?
4. Kan du beskrive situasjonsforståelsen for de oppgavene/funksjonene dere har under oppholdet i Afghanistan.
5. Hvordan blir dere tatt hånd om ved hjemkomst til Norge? Både den umiddelbare tiden etter hjemkomsten og i tiden som følger.

Empiri og analyse

Før avreise til Afghanistan

Når det norske Forsvaret sender soldater ut på oppdrag til Afghanistan, er det obligatorisk med ett to til tre måneders opphold i Norge før man drar. Dette for å kunne gi riktig og nødvendig opplæring til soldatene. Under oppholdet på norsk jord blir det lagt vekt på ulike sider av forholdene i Afghanistan. Å få den riktige og siste oppdateringen av forholdene i Afghanistan, er av største viktighet for at gjennomføringen av oppdraget skal gå best mulig.

Soldatene får innføring i situasjonsforståelsen i Afghanistan på tidspunktet de skal dra. Den overordnede sikkerhetssituasjon i Afghanistan blir gjennomgått. De får opplæring og bevisstgjøring av å opprettholde egen sikkerhet. I dette ligger det blant annet å kunne forsvare seg selv. De blir også opplært i ulike risikomomenter som granater mot camp, IED (veibomber) ved forflytning osv.

En opptreningsperiode på tre måneder kan virke som en lang og god periode for å kunne forberede seg godt nok for oppdraget i Afghanistan. Dette er tross alt soldater som har en bakgrunn fra Forsvaret fra før. Minstekravet for de aller fleste som ønsker å tjenestegjøre for Forsvaret i utlandet er at førstegangstjeneste er gjennomført. Tre måneder vil da virke som god tid for å bli godt forberedt og ”drillet” for oppdraget.

Til denne problemstillingen finnes det flere synspunkter. På den ene siden er tre måneder en relativ god tid for opplæring. Man skal da kunne ta for seg flere problemstillinger og gå inn i de på en grundig måte. Men erfaringer viser at dette ikke alltid er godt nok. Det blir ikke god nok tid til alle delene under opplæringen. Som eksempel på dette trekker kaptein Hans-Petter Aamodt, senere i oppgaven kalt Aamodt, fram at det kun er avsatt tre uker til aktiv øvelse med blant annet skytetrening. Som han selv sier det; *av erfaring ser jeg at dette ikke er nok.* Det kan på bakgrunn av dette bli en for stor risiko for den enkelte soldat. Felles for soldatene i stab-støtte funksjonene er at deres arbeidsoppgaver foregår inne i camp. Men i enkelte situasjoner er det nødvendig at de også beveger seg utenfor camp. Risikobildet blir da et helt annet for soldatene. Blir sikkerheten tatt nok hensyn til i disse situasjonene? Svaret på dette blir nok at så ikke er tilfelle.

Hvis man leser boka *Brødre i blodet, I krig for Norge* av Emil Johansen vil man raskt forstå hvilken utrolig opplæring, trening og forberedelse som ligger bak når soldatene i Telemark Bataljon reiser ut. Dette er soldater som har trent og øvd sammen i lange perioder, ofte flere år, og er drillet i det siste av utstyr og situasjonsbetingede hendelser.

For mange av soldatene i stab-støtte funksjonene er bildet et helt annet. Det kan være mange år siden formell utdanning fant sted og mye har selvsagt skjedd siden den gang. På flere områder kan man påstå at deres utdanning ikke lenger holder mål. Dette blir mer aktuelt jo eldre soldaten er og jo lengre tid siden utdanning var fullført. Aamodt påpeker her at det er veldig viktig at man får god opplæring i å *kunne det siste*. Han påpeker at opplæring i nåværende situasjon er viktigere enn utdatert opplæring i kamphandlinger. Det er likevel av stor betydning at disse soldatene kan og husker det grunnleggende de har fra utdanningen sin. Dette er kunnskap som alltid vil være god å ha.

På den andre siden har soldater med høyere alder som regel mer kunnskap og erfaring enn yngre kolleger. Og akkurat erfaring er noe som kan komme veldig godt med i ulike situasjoner. Sett i lys av sikkerhetskultur er dette erfaringer som kan komme veldig godt med. Teori er en ting, praksis ofte noe helt annet. Og da kan erfaringer fra lignende situasjoner være til stor hjelp og støtte for å ivareta sikkerheten best mulig.

Selv om ”ikke alt er helt perfekt” under det tre måneder lange opptreningsoppholdet de norske soldatene må igjennom før avreise til Afghanistan, påpeker Aamodt at det er et stort fokus på sikkerheten under opplæringen. Han sier at sikkerhetskulturen ligger i bunnen i alle ledd. Forsvaret har et gjennomgående stort fokus på dette, og soldatene føler dette underveis i opptreningen. Et eksempel han trakk fram for å vise at Forsvaret gjør det de kan for at alle skal føle seg trygge under utenlandsopphold, er at man kan reservere seg mot å ta oppdrag som er utenfor camp. Da vil man slippe alt av oppgaver som tilsier at man må dra ut av camp.

Som nevnt i avsnittene ovenfor, er hovedintrykket at opplæringen og bevisstgjøringen av soldatene før avreise til Afghanistan bra, men at den på enkelte områder kan bli bedre. Soldatene i stab-støtte funksjonene havner ofte i det man kan kalle mellom barken og veden. De skal i utgangspunktet gjøre jobben og oppdraget sitt inne i camp, men ved noen tilfeller må de utenfor for å fullføre et oppdrag. Dette er tilfeller Aamodt mener det blir satt for lite fokus på. Under opplæringen av dette personellet blir det i for stor grad satt som forutsetning

at disse soldatene kun skal være inne i camp, og ikke i noen særlig grad ta oppdrag utenfor. Det kan føre til at kunnskapen om hvordan man opptrer utenfor camp ikke er god nok. Skulle det skje noe kritisk for disse soldatene mens de er utenfor camp, må de også kunne håndtere disse situasjonene. Det er jo ofte slik at 99% av den jobben disse soldatene skal gjøre, gjøres inne i camp. Men den ene prosenten som må gjøres utenfor camp, skal også kunne gjennomføres på tilfredsstillende måte.

Som eksempel på dette trekker Aamodt fram at det ikke er nok samtrening og koordinering mellom andre soldater i tilsvarende jobber. Den opplæringen som blir gitt er i liten grad fokusert på samvirke og samarbeid mellom disse soldatene. Skulle situasjoner oppstå utenfor camp av kritisk art, er det avgjørende at alle vet hva hver enkelt sin arbeidsoppgave er, slik at rett fokus blir satt inn. Under slike hendelser skal fokus være å redde liv, både sitt eget og andres. Det avgjørende da er gruppen kan opptre som en samstemt enhet og ikke som en gjeng med *huggærne høner*, som han ganske så treffende uttaler seg.

Dette er lærdom som Forsvaret den siste tiden også har tatt innover seg. Etter at Aamodt sist tjenestegjorde i Afghanistan, er rutinene for hvem som kan og får lov til å dra ut av camp gjort om. I dag fungerer det slik at ingen fra stab-støtte funksjonene får dra ut fra camp uten at ansvarlig personell er med.

Under oppholdet i Afghanistan

For soldatene i stab-støtte funksjonene kan dagene ofte bli litt rutinepreget og monotone. Det blir lange dager med stort sett de samme kontorfunksjonene og oppgavene som skal gjøres. Følelsen av å være i et ustabil og til tider farlig område kan bli noe distansert. Dette kan være med på å ta bort noe av fokuset på sikkerheten. *Det skjer jo ikke noe her*, kan fort bli en holdning i hverdagen, forteller Aamodt.

Dette er en fare forsvarsledelsen er godt kjent med. Derfor har de kontinuerlig søkelys på sikkerheten. Den er i fokus hele tiden. Ett av tiltakene Forsvaret tilbyr er et stressmestringsteam. Dette er et tilbud til alle som ønsker det. Ved å tilby dette har Forsvaret erkjent at arbeidet med stab-støtte funksjonene kan oppleves både langtekkelig og monotont, og kan som følge av det slite på den enkelte soldats psyke. Dette kan igjen gå utover sikkerheten hvis soldatenes fokus ikke er tilstede i enhver situasjon.

Soldatene i Afghanistan har også egen velferdsoffiser. Dette handler også om å ivareta soldatene på best mulig måte under oppholdet i Afghanistan. Velferdsoffiseren tar hånd om alt fra store arrangementer og anskaffelse av for eksempel idrettsutstyr, til å arrangere kino, bingo, gudstjenester og lignende. *Dette er med på å få oss soldater til å føle oss godt tatt vare på*, sier Aamodt. *Velferdstilbudet er godt og omfattende*, sier han. Dette er også et tilbud til soldatene for å bryte ned et monotont liv, som igjen kan være psykisk belastende. Soldater som sliter psykisk kan være en stor trussel mot sikkerheten, derfor er disse ulike tilbudene særdeles viktig.

Under sitt opphold i Maymaneh i 2009 ble Aamodt utsatt for en IED (veibombe). Dette var under et rutineoppdrag utenfor camp, hvor han sammen en tolk og eskortestyrken var på vei til borgemesteren i Maymaneh for å diskutere et oppstått problem med septikavfall. På vei til borgemesteren blir de utsatt for en fjernstyrt IED som var plassert på en lett motorsykel. Ingen i kolonnen ble verken skadd eller drept. Men hvordan var det å bli utsatt for en slik hendelse? Og hvordan ble han tatt vare på etterpå?

Umiddelbart etter at det har smelt tar det litt tid før det går opp for han og de andre hva som nettopp skjedde. Det oppleves litt uvirkelig, sier Aamodt. Men som litt på autopilot tar han ladegrep på begge våpnene han bærer. Dette har han tross alt øvd på, og dette "sitter i

ryggmargen”. De kom seg hele tilbake til camp uten ytterligere trefninger. Vel tilbake i camp er det ingen som enda vet hva de har vært utsatt for. Aamodt forteller at han umiddelbart ble ført til operasjonsrommet hvor han redegjorde for det som hadde skjedd. Etter det gikk han tilbake til sin vanlige jobb.

Tilbake på arbeidsplassen oppstod det et vakuum. Det følte helt tomt og rart å sitte der, sier han. Etter hvert kom det personer til han, som hadde opplevd lignende episoder, for å samtale med han. Slike samtaler som skjer umiddelbart etter en hendelse kalles defusing; avlastningssamtale. Slike defusingssamtaler er mer spontane og ustrukturerte enn debriefingssamtaler. Debriefingssamtaler bør gjennomføres ca. 24-72 timer etter en hendelse. Ser man på definisjonen på en psykologisk debriefing finner man følgende: *en systematisk gjennomgang av hendelsen med sikte på å gå detaljert igjennom de tanker, inntrykk og reaksjoner som oppleves av de som var med.*

Noen slik debriefingssamtale hadde aldri Aamodt. Etter en slik hendelse er dette noe som absolutt burde vært gjennomført, og her hadde Forsvaret helt klar svikt i rutinene sine. Dette er noe som automatisk bør komme etter en slik opplevelse. Erttiden har vist at det har gått veldig bra med Aamodt og han har ingen mén av episoden har var med på, men det kunne ingen si på daværende tidspunkt.

Summen av de erfaringene Aamodt har gjort seg med oppholdene i Maymaneh i 2009 og Mazar e-Sharif i 2011, er at han er veldig fornøyd med begge periodene. Dette står igjen som et tydelig hovedinntrykk. Han og hans medsoldater følte seg godt tatt vare på, og sikkerheten rundt de var god. Hele veien følte de et stort fokus på sikkerhet. Det som er av mindre god erfaring er som belyst ovenfor; erkjennelsen av at de i stab-støtte funksjonene ikke var godt nok trent til å ferdes alene utenfor camp.

Som tidligere nevnt har Aamodt hatt to perioder i Afghanistan på to ulike destinasjoner. Den første i Maymaneh i PRT-styrken, og den andre i Mazar-e Sharif hvor han jobbet i NCC. I PRT-styrken i Maymaneh fungerer stab-støtte funksjonene som en sekundærfunksjon i avdelingen. Med det menes at avdelingens hovedfokus i Maymaneh ikke var på stab-støtte funksjonene, men på de i operativ tjeneste. Dette hadde både sine positive og negative sider. Den positive siden var at de stort sett fikk ”være i fred” og planlegge dagene sine selv. Det

var svært få som la seg opp i hvordan arbeidet ble lagt opp og utført, så lenge det fungerte godt.

De negative sidene var nok noe flere. Ofte hadde soldatene og offiserene i operative stillinger en innstilling til stab-støtte funksjonene at dette vare bare ”noe som skulle fungere”. Det å høre og bli fortalt at kanskje ikke ethvert ønske eller rekvirering kunne innfris på nøyaktig den måten eller til den tiden de ønsket, falt ikke alltid i god jord. *Kom ikke her å si at dette ikke går, fiks det!*, var dessverre noe de hørte forteller Aamodt. Gjensidig respekt og forståelse for hverandres arbeidsoppgaver var nok ikke alltid tilstede. Personellet i stab-støtte funksjonene følte nok til tider at de var noe ikke-eksisterende. At ”alle” måtte forstå at det tross alt var de soldatene i operativ tjeneste som var det ”viktigste” i leieren.

Som et lite eksempel fortalte Aamodt en historie for å illustrere dette. Han oppdaget at alle soldatene i en av kampavdelingene benyttet et ulovlig pistolhylster med pekefingerutløsning av låsemekanismen. Han hadde tidligere benyttet dette selv, men byttet til en lovlig modell da han ble klar over forbudet. Han informerte også avdelingssjefen for kampavdelingen om forbudet. Men slike bagateller brydde ikke de seg om. Hylstrene de hadde fungerte for de, og da var det helt uviktig om de var godkjent eller ikke. Det ble prøvd forklart at dette var tuftet på sikkerhet og etter regelverket, men til ingen nytte. Hylstrene forble ubyttet.

Stillingen Aamodt hadde i Mazar-e Sharif var nesten lik stillingen han hadde i Maymaneh. Men i Mazar-e Sharif var stab-støtte funksjonene primærfunksjonen i leieren. Dette førte til en langt større forståelse og også respekt for de oppgavene de skulle utføre. Akseptnivået var høyere for oppgavene deres i Mazar-e Sharif, og de fikk også i langt større grad sette premissene for oppgavene og utførelsen av disse selv. De følte seg godt ivaretatt internt. Dette påpeker Aamodt var tilfelle for oppholdene i begge leirene, men kanskje mer i Mazar-e Sharif.

Det kunne også komme til noe diskusjon og uenighet mellom de to leirene i Maymaneh og Mazar-e Sharif. Kampavdelingen (PRT) i Maymaneh kunne til tider fort peke finger til avdelingen i Mazar-e Sharif og utpeke de til syndebukker hvis ikke alt gikk som planlagt. Men Aamodt vil understreke at hovedinntrykket var at samarbeidet og klimaet opplevdes som godt og trivelig.

Hva så med sikkerhetsfokuset? Det er og blir fokusområde nummer en for Forsvaret. *Dette merker vi på daglig basis*, sier Aamodt. Og er godt fornøyd med måten Forsvaret tar vare på de i utenlandstjeneste. For det er viktig at sikkerheten blir tatt med i alle ledd i daglig virke, og ikke bare er noe man hører fagre ord om i festtaler.

Men det er ikke alltid det faller i god jord når man tar opp sikkerhetssituasjonen. Aamodt forteller at etter han var utsatt var angrepet med IED, kom han på at han hadde fortalt den lokale tolken at det avbrutte oppdraget ville bli gjennomført to dager senere. Etter en kort stund slo det han at dette kanskje var noe han ikke burde sagt. Han går da til sikkerhetsoffiseren og forteller saken. *La oss ta oss av sikkerheten rundt dette du*, var svaret han fikk.

I en organisasjon som Forsvaret er sikkerheten alltid i fokus. Ikke minst når de sender soldater på oppdrag til ustabile og utrygge områder som Afghanistan. Sikkerhetskulturen må på god måte formidles til alle berørte, og forståelsen av denne må være sikret. Alle må føle at dette gjelder hver enkelt. Ser man på episoden som ble fortalt i avsnittet ovenfor kan det virke som at noen ikke vil at andre skal ”trå i deres bedd”. Det må ikke bli slik at det er noen som tar seg av sikkerheten mens andre gjør sine arbeidsoppgaver. Sikkerheten skal alltid være med, og de som eventuelt påpeker avvik skal bli hørt på og ikke sett på som ”hår i suppa”.

Etter oppholdet i Afghanistan

Ved hjemkomst etter endt tjeneste i Afghanistan, har Forsvaret faste rutiner for hvordan soldatene tas imot. Alle har det de kaller en ”mellomlanding”. Dette er ikke det man normalt vil tenke på ved en mellomlanding der flyet av ulike hensyn må mellomlande på vei til endelig destinasjon. I denne sammenhengen betyr en mellomlanding et opphold på en gitt tid der erfaringene fra oppholdet Afghanistan blir gått igjennom på alle nivå. Hvor denne mellomlanding finner sted kan variere, ofte har Forsvaret den i Sverige. For Aamodt sin del fant denne mellomlanding sted på et hotell ved Gardermoen.

Der har man både en teknisk debrief og en personlig debrief. Aamodt forteller at den tekniske debriefingen var grundig og god. De hadde også en personlig debrief med en psykolog. Den psykologen de har den personlige samtalen med, debriefingen, er gjerne den samme som har vært sammen med de under oppholdet i Afghanistan. Denne psykologen er en del av stressmestringsteamet som er en del av mannskapet i leirene i Afghanistan. Aamodt forteller at hele mellomlanding og gjennomføringen av denne, var en positiv opplevelse.

På det mer hverdagslige plan ble det også snakket en del om det å komme tilbake til det levesettet de fleste var vant til fra før de dro til Afghanistan. En avreageringen etter oppholdet utenlands er veldig vanlig. En av tingene man snakket om var en så vanlig ting som å nyte alkohol. Disse soldatene har ikke rørt alkohol hele den perioden de har vært ute, så det å ”ta seg en øl” er også en del av å komme tilbake til normalen for mange.

Oberstløytnant Roger Helmers snakket i den sammenheng om kameratredning; Ser du at kameraten din har fått i seg for mye alkohol, hjelp han! Dette var det et stort fokus på.

Etter et opphold i Afghanistan kan det komme flere ulike reaksjoner. Undersøkelser som er gjort, viser at det for de aller fleste som har tjenestegjort i utlandet for Forsvaret, går det veldig bra med. Men det kan skje at det kommer reaksjoner. De kan komme relativt raskt eller det kan gå år før man merker noe. Aamodt forteller at de under mellomlanding fikk sterk og tydelig beskjed om å ha en lav terskel for å ta kontakt med Forsvaret hvis de merker at noe ikke er som det skal. De måtte ikke gå å gruble på dette, Forsvaret var der for de også i disse situasjonene.

Teori

Komplekse kriser

Norske styrker har opp gjennom årene deltatt i mange ulike internasjonale oppdrag rundt om i verden. Den mest omtalte og kjente fra dagens situasjon er oppdraget i Afghanistan. Felles for dagens militære tilstedeværelse i Afghanistan med tidligere oppdrag andre steder, er at den foregår i et land med et stort behov for krisehåndtering og hjelp på flere nivå. Situasjonen i Afghanistan er av en slik karakter at den går under begrepet **komplekse kriser**. Hva er så en kompleks krise? Hva er forskjellen mellom en kompleks krise og det man kan kalle en ”vanlig” krise?

Når det oppstår sammenbrudd i strukturene i et land, område eller region har man det man definerer som komplekse kriser. Når stater helt eller delvis bryter sammen og de styrende myndighetene totalt eller delvis ikke lenger kan styre og kontrollere landet, er det en kompleks krise. Den humanitære situasjonen blir av en slik karakter at det får alvorlige og livstruende konsekvenser for befolkningen i området. Komplekse kriser strekker seg over lang tid, i mange tilfeller over flere år og tiår. Årsakene til komplekse kriser er som regel mange og ofte er det sammensatte og ulike årsaker som spiller inn. Dette kan være langvarige interne konflikter, regionale konflikter, utbredt fattigdom og stadig kamp om begrensede ressurser.

Det som er felles for situasjonene i områder med komplekse kriser, er at de krever handlinger og reaksjoner som går utover statens og de styrende myndighetenes kapasitet. Situasjonene er så alvorlige og store at hjelp og støtte fra andre parter er helt nødvendig. De humanitære forholdene er blitt av en slik karakter at liv og helse står på spill. Det å redde enkeltpersoners liv og lindre nød er helt prekært og nødvendig.

Situasjonen i dagens Afghanistan er av en slik art at de på flere områder, for ikke å si de fleste, helt klart er å definere som et land med komplekse kriser. Landet har ikke en fungerende infrastruktur, det er flere interne konflikter og den humanitære situasjonen er alvorlig og nøden er veldig mange steder særdeles stor.

Failed state

Før man kan definere hva en ”Failed state” er, må man først klargjøre hva en stat er. Fra forelesningen til Morten Bøås på Høgskolen i Hedmark campus Rena i november 2011 finner man følgende definisjon på hva en stat er:

En avgrenset geografisk enhet som har:

- *Kontroll over grenser*
- *Monopol på bruk av tvangsmakt*
- *Rett til å skattlegge og kan inndrive skatter*
- *I stand til å administrere i juridisk forstand*

Som nevnt i kapitelet ovenfor inntreffer komplekse kriser som regel i områder med langvarige interne og regionale konflikter, utbredt fattigdom og kamp om begrensede ressurser.

”Failed state” er et begrep som ofte og hyppig blir brukt om disse landene/statene.

Ser man da på definisjonen av hva en stat er, er en ”failed state” en stat hvor ingen av de ovennevnte punktene blir fulgt og praktisert. En ”failed state” vil ikke klare å oppfylle de kriteriene som ligger til grunn for å bli definert som en stat. En ”failed state” vil kunne kalles svak, ineffektiv og uten noen mulighet til kontroll og myndighet over eget territorium. De klarer heller ikke å ivareta sin egen befolkning med de konsekvenser det får for den humanitære situasjonen i staten.

De stater som faller inn under begrepet ”failed state” har også ofte en stor grad av lovløshet og annen type urolighet og kriminalitet. Dette kommer som en direkte årsak av at de juridiske forhold og bruken av tvangsmakt er fraværende eller veldig utydelig i staten.

Det hevdes fra noen hold at begrepet ”failed state” kan bli brukt i ren politisk taktikk. At noen har noe å vinne på å sette merkelappen ”failed state” på enkelte stater. Det er allikevel av

allmenn oppfatning blant de fleste at de statene som blir betegnet som "failed state", har denne betegnelsen av korrekte grunner.

I tilfellet Afghanistan hersker det så å si ingen uenighet om at landet er å definere som en "failed state". Som i ovennevnte kapitel som tok for seg komplekse kriser, faller også Afghanistan her inn under de fleste kriteriene som definerer en "failed state".

Code of Conduct

Når norske militære styrker engasjerer seg i slike komplekse kriser som den i Afghanistan med et direkte engasjement og påfølgende opphold på stedet, er det av stor viktighet at det er visse retningslinjer og standarder som blir fulgt. Dette kalles **Code of Conduct**.

Direkte oversatt til norsk betyr Code of Conduct; ”kode av oppførsel”. Code of Conduct er et sett med regler for hvordan man skal behandle lokalbefolkningen og innbyggerne på det stedet man er. Lokale skikker og tradisjoner skal respekteres, og rett og slett hvordan man skal oppføre seg når man er i slike operasjoner.

Fra forelesningen til Bjørn Ivar Kruke på Høgskolen i Hedmark campus Rena i september 2011 finner man følgende punkter for definisjon av Code of Conduct:

- *Etiske standarder for å guide humanitære operasjoner*
- *Standardene bygger på internasjonal lov*
- *De er gjeldende for alle, inkludert humanitære organisasjoner, stater og krigførende parter*

Code of Conduct er altså et sett med kjøreregler for hvordan man oppfører seg og behandler innbyggere på det stedet man er. Dette omfatter hele spekteret av samfunnsstrukturen.

Code of Conduct har man også for å beskytte innbyggerne og lokalbefolkningen der man er, slik at de blir utsatt for minimal risiko. Både etiske og sosiale spilleregler skal følges. Man er gjest i det landet/regionen man utfører oppdraget i, og i det ligger det at spillereglene skal følges i henhold til de standardene som er gjeldende.

Under det norske forsvars tilstedeværelse i Afghanistan bruker de Code of Conduct som et sett kjøreregler for hvordan alle representantene for Forsvaret skal oppføre seg og behandle de lokale innbyggerne.

Winning hearts and minds

I et foredrag som ble holdt av oberstløytnant Rune Wenneberg fra det Norske Forsvaret, den 20. november 2011 i Forsvarsmuseet, om den norske militære innsatsen i Afghanistan, snakket han blant annet om hvordan Forsvaret bevisst jobber for å få lokalbefolkningen over ”på sin side” for de operasjonene de utfører der. ”Winning hearts and minds” er et uttrykk de jobber helt bevisst med. Det å få de lokale innbyggerne med seg i sin kamp mot opprørerne, er helt sentralt i arbeidet til Forsvaret.

Også når det gjelder det å utføre arbeidsoppgaver for det norske Forsvaret, prøver man så langt det er mulig å ansette lokale innbyggere til disse oppgavene. Ved å bruke ressurser med lokal forankring til de oppgavene hvor dette lar seg gjøre, vil man opparbeide seg en ”goodwill” hos de lokale innbyggerne og myndighetene som er veldig viktig. ”Winning hearts and minds” er et motto som med andre ord både bør og skal synes i alle de ledd det er mulig, ved operasjonene i felt.

Konklusjon

For soldater som er ute på oppdrag for Norge i land med store uroligheter og krigshandlinger som Afghanistan, vil det alltid være risikoer med i bildet. Risikobildet forandre seg kontinuerlig og derigjennom også sikkerhetsbildet. Dette vil alltid være i forandring. Fokuset på sikkerheten er stor og Forsvaret vil alltid sette inn de tiltak og retningslinjer de mener til enhver tid er de korrekte.

For den enkelte soldat vil/bør dette være noe de merker så å si hvert minutt hele døgnet. I alt man gjør og foretar seg, skal sikkerheten alltid være med som helt naturlig og selvfølgelig del. Som Aamodt også sier det i intervjuet; *det er like naturlig å tenke sikkerhet i alle situasjoner, som å ikle seg uniformen hver morgen*. Sikkerhetskulturen skal synes i alle ledd, alltid.

Enkelte av de tilbudene soldatene får underveis under oppholdet i Afghanistan, kan kanskje ved første øyekast virke å ha liten eller ingen sammenheng med sikkerheten å gjøre. Som for eksempel dette med kino og bingo. Men erfaringer har vist at også slike velferdstiltak er med på å sikre sikkerheten. En tilfreds og harmonisk soldat er også en trygg og sikker soldat. Motsatsen til dette kunne man lese i media tidligere dette året da en amerikansk soldat midt på natten gikk ut i landsbyen og likviderte 16 sivile som lå og sov i sine hjem. Det er selvsagt ikke bevist at denne soldaten gjorde disse grufulle handlingene fordi han ikke hadde et godt nok velferdstilbud, men at slike tiltak har en preventiv effekt er godt dokumentert.

Vil så sikkerheten noen gang bli god nok? De fleste er nok enige om at så ikke er tilfelle. Årsakene til dette er flere. En av grunnene er at trusselbildet hele tiden forandrer seg. Det som var trygt i går er ikke lenger trygt i dag. Derfor er et stadig høyt fokus på sikkerheten noe som alltid må være tilstede. Soldatene i stab-støtte funksjonene føler dette som Aamodt sier det, og at vurderingene fra forsvarsledelsen er godt oppdatert slik at sikkerhetssituasjonen oppleves best mulig på nåværende tidspunkt.

Oppdagelse av situasjoner som har, eller kan, føre til at sikkerheten vil bli truet, oppdages og merkes ofte av de vi kan kalle på et lavt nivå. Det vil si at de som oppdager og kjenner igjen tegn på at noe vil true sikkerheten, er soldater som ikke er i ledelsesposisjoner. Når disse soldatene tar dette videre til de ansvarshavende for å informere om de situasjoner som har oppstått, er det særdeles viktig at dette blir håndtert på en seriøs måte. Disse tilbakemeldingen

må ikke bagatelliseres eller prates bort. Det er jo slik at det er de som sitter ”midt i det” som man kan kalle det, er også de som merker forandringer først og best. Det bør alltid oppmuntres til at slike observasjoner meldes videre i systemet, slik at nødvendige grep og forandringer blir iverksatt. Det skal fungere på en slik måte at denne typen tilbakemeldinger skal oppmuntres, og ikke oppfattes som om at den eller de som melder om avvik blir sett på som bryssomme elementer. ”Dette er ikke ditt bord” skal ikke være en oppfattelse som blir formidlet.

Opp gjennom de årene Norge har deltatt i de internasjonale operasjonene i Afghanistan har dessverre flere norske soldater blitt drept på oppdrag. Totalt er det 10 norske soldater som er blitt drept siden 2001. Hvert av disse dødsfallene er selvfølgelig en tragisk hendelse både for de pårørende og for det norske Forsvaret. Ved siden av å være der og støtte de pårørende og etterlatte etter slike tragiske hendelser, er det også utrolig viktig at Forsvaret ser på hvilke erfaringer og lærdommer man kan få av disse hendelsene. Både hendelsesforløpet og bruk av utstyr må gjennomgås. På den måten kan man bli bedre rustet og forberedt for framtidige oppdrag, slik at sikkerheten blir ytterligere sikret og styrket.

Sikkerhetskulturen må være forankret i alle ledd for at den skal fungere og oppfattes som optimal av alle og i alle ledd. Soldatene i stab-støtte funksjonene spiller ofte en nøkkelrolle i dette arbeidet. De har kontakt og forbindelse med så å si alle leddene i organisasjonen og dette gjør at de kan oppfatte og påvirke det som skjer på en allsidig og grundig måte. Ved å lytte til og bruke av den kunnskapen og erfaringen disse soldatene sitter, på vil man oppnå en bedre og større forståelse for arbeidet med sikkerheten.

Alle soldatene som tjenestegjør for Norge i Afghanistan gjør alle en viktig og nødvendig jobb for at oppdragene skal bli utført på en best mulig måte. Samvirket mellom de ulike profesjonene er gjensidige avhengig av hverandre, og den ene funksjonen fungerer ikke uten den andre funksjonen osv. Alle er like viktige og må derfor verdsettes like høyt. Stab-støtte funksjonene er helt avgjørende i denne kabalen. Skaffes ikke det nødvendige utstyret til veie til de ulike operasjonene stopper det hele opp. Og som en rød tråd gjennom alt det som gjøres i Afghanistan, går arbeidet og holdningene til sikkerheten. Det hele starter og slutter med sikkerhet og sikkerhetskultur.

Litteraturliste og kildehenvisninger

Intervju med *kaptein Hans-Petter Aamodt* fra Det Norske Forsvaret utført perioden mars – april 2012.

Foredrag av *oberstløytnant Rune Wenneberg* fra Det Norske Forsvaret holdt i Forsvarsmuseet i Oslo den 20. november 2011.

Atle Dyregrov:

Psykologisk debriefing: hvordan lede gruppeprosesser etter kritiske hendelser, 2002

Christian Moldjord, Arent Arntzen, Kristian Firing, Ole Asbjørn Solberg og Jon Christian Laberg:

Liv og lære i operative miljøer. "Tøffe menn gråter", 2007

Bror Olsen og Hogne Øian:

Hvorfor skyter de? Konflikt- og kulturforståelse i internasjonale militære operasjoner, 2007

Emil Johansen:

Brødre i blodet. I krig for Norge, 2011

Aidan Hehir og Neil Robinson:

State-building. Theory and practice, 2007

Samtlige forelesninger fra samlingene i 1, 2, 3 og 4 semester perioden 2010 – 2012 ved Høgskolen i Hedmark, campus Rena.